

Hasâisü'l-Mustafâ beyne'l-gulûv ve'l-cefâ: 'arz ve nakd 'ala dav'i'l-Kitâb ve's-Sünne, Sâdık b.

Muhammed b. İbrâhim Ali,

er-Riyâd: Mektebetu Dâri'l-Minhâc 1426, 334 sayfa

Hız. Peygamber'e has uygulamalar, hükümler ve faziletler anlamında kullanılan hasâis kavramının ilmi bir metotla ele alınıp doğru bir şekilde tespit edilmesi, peygamber algısının dolayısıyla sünnetin ve dinin anlaşılmasında kritik bir önemi haizdir. Ancak, Hız. Peygamber'i konu edinen müstakil bir ilim dalı olan hasâis, İslam Tarihi boyunca farklı şekillerde anlaşılmış, hasâis konularında zaman zaman aşırılıklara gidildiği görülmüştür. Bu nedenle sahih hasâis tespitinde Kuran ve Sünnet merkezli çalışmalara ihtiyaç duyulmaktadır.

Tanıtımı yapılan bu çalışma, büyük ölçüde hasâis konusunda aşırıya giden fırkaların görüşlerini tenkit etmek amacıyla hazırlanmış olmakla birlikte, birinci bölümde sahih hasâisi Kitap ve Sünnet çerçevesinde kısaca ele alması açısından da önem arz etmektedir. Bununla birlikte, bu çalışmanın Medine İslam Üniversitesi'nde bir "Akâid tezi" olarak hazırlandığı da göz önünde tutulmalıdır. İlk sayfalardan itibaren İbn Teymiyye'nin (ö. 728/1328) peygamberlerle ilgili görüşlerini özetleyen yazar, ele aldığı konularda İbn Teymiyye'den çokça alıntılar yaparak tartışmayı noktalandırmaktadır. Esasen, çalışmanın bütününde İbn Teymiyye etkisi hâkim olduğu görülmektedir.

el-Medinetü'n-Nebeviyye, Câmî'atü'-İslâmiyye'de Akâid bölümünde yüksek lisans tezi olarak h. 1415 yılında hazırlanan ve 1426 yılında basılan bu çalışma, mukaddime, giriş, üç bölüm ve sonuçtan oluşmaktadır. Ayrıca okuyucuya kolaylık sağlamak amacıyla, kaynakça ve içindekilere ek olarak çalışmada yer verilen ayet, hadis ve şahıslar üç ayrı fihrist halinde kitabın sonuna eklenmiştir.

Hamdele ve salvele ile başlayan mukaddime kısmında vasat ümmet kavramı üzerinde durulmuş ve bu anlamda yapılan uyarılara rağmen aşırıya kaçan gruplara dikkat çekilmiştir. Hasâis konusunun önemine değinilmiş ve çalışmanın hedefleri sıralanmıştır. Yazara göre, bu hedefler, sahih hasâisi tespit etmek, Hız. Peygamber ile ilgili itikadı düzeltmek, Hız. Peygamber'e yalan-yanlış nisbet edilen hasâisi ortaya çıkarmaktır. Daha sonra, çalışmada ele alınan temel konular zikredilmiş ve çalışmanın metodu hakkında bilgi verilmiştir.

Giriş bölümünde (s. 16-22) ‘hasâis, Mustafa, gulûv, cefa’ kavramlarından oluşan dört ana başlık bulunmaktadır. Hasâis başlığında ilk olarak, *Lisânü’l-Arab ve Mu’cemü’l-Vasîte*’ye göre ‘hasâis’in sözlük anlamı verilmiştir. Bu çerçevede hasâis kavramında öne çıktığı ifade edilen ‘ferd olma’, ‘fazilet’ ve ‘temeyyüz’ kavramlarına dikkat çekilmiştir. Bu tespitlerden sonra Hasâis, Hz. Peygamber’in gerek diğer peygamberler, gerek diğer insanlardan temeyyüz ettiği, tek olduğu bütün durumlar ve faziletler (s. 16) şeklinde tanımlanmıştır. Hasâisi, teşri’î ve tafdilî olarak ikiye ayıran yazar, her hasâis türünü de Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerden farklı ve ümmetten farklı hususiyetleri şeklinde (s. 17) ikiye ayırmıştır. İnsanların aşırıya gittiği, tafdilî hasâisin ikinci çeşidinin çalışmanın asıl konusunu teşkil ettiğini (s. 18) ifade etmektedir. Hasâisin kaynakları; Hadis kitapları, Delâil-‘Alâm-Şemâil-Fedâil türleri de dâhil edilerek Siyer kitapları, Fıkıh kitapları ve hasâis konusunu işleyen kitaplar şeklinde dört kısım (s. 18-20) olarak gruplandırmıştır.

Diğer üç başlık için daha kısa açıklamalar yapılmıştır. ‘Mustafa’ başlığında, (s. 20-21) kelimenin, ‘seçti’ anlamı bulunan ‘s-f-v’ kökünden türeyen ‘istafa’ fiilinin ism-i meful kalıbında olduğu bilgisi yanında fiilin geçtiği bir ayet ve bir hadis metni verilmiştir. Kelime anlamı ‘sınırı aşmak’ şeklinde verilen ‘gulûv’ kelimesinden maksadın, bir Müslümanın Hz. Peygamber hakkında inanması gerekli olan sınırın aşılması olduğu ifade edilmiştir. (s. 21) Kelime anlamı ‘yerli yerine koymamak’ şeklinden verilen ‘cefa’ kelimesinden maksadın ise, Hz. Peygamber hakkında sabit olan hasâis ve fedâilin reddi olduğu ifade edilmiştir. (s. 21-22)

“Sahih Hasâis” isimli birinci bölüm (s. 23-65) iki ana başlıktan oluşmaktadır. Daha önce ifade edilen Hz. Peygamber’in diğer peygamberlerden farklı olan hasâisi, burada ‘dünya hayatında’ ve ‘ahiret hayatında’ şeklinde iki gruba ayrılmıştır. Otuz iki tane hasâise yer verilen (s. 26-46) ilk grup, en büyük mucizenin Kur’an-ı Kerim olması ile başlamaktadır. Genelde başlıklar, ayet ve hadis metinleri verildikten sonra çok kısa bilgilerle açıklanmıştır. Kur’an-ı Kerim’de nasih-mensûhun bulunması (s. 30), Hz. Peygamber’in hâtemü’n-nebiyyîn olması (s. 31), Allah Teâlâ’nın Hz. Peygamber’in hayatına yemin etmesi (s. 35), ayın yarılmasının Hz. Peygamber’e ait bir mucize kılınması (s. 37), Allah Teâlâ’nın vahyin farklı mertebelerini Hz. Peygamber’de toplaması (s. 40-42), Mekke’nin günün bir kısmında Hz. Peygamber’e helal kılınması (s. 45) bu bölümde yer verilen hasâisten bazılarıdır. On tane hasâise yer verilen (s. 47-53) ikinci grup, kıyamet gününde torağın üzerinden açılacağı ilk kimse olması, livâü’l-hamd’ın verilmesi, Cennet’e ilk giren kimse olması ile başlamaktadır. Makâm-ı Mahmûd’a ulaştırılması (s. 47), kıyamet gününde sayıca ümmetinin en fazla olması ve ümmetinden yetmiş bin kişinin hesapsız cennete girmesi (s. 50), Kevser’in verilmesi (s. 53) burada zikredilen hasâislerden birkaçıdır.

Birinci bölümün ikinci alt başlığında ise peygamberlerle ortak olmakla birlikte ümmetten farklı olan on altı hasâis (s. 56-65) bulunmaktadır. Hz. Peygamber’i sevmenin vacip olması ile başlayan kısımda yer alan hasâise, gözünün uyuması ama kalbinin uyumaması (s. 60), eşlerinin Hz. Peygamber’in vefatından sonra kimseye helal olmaması (s. 63), vefat ettiği yere defnedilmesi (s. 64-65) örnek olarak verilebilir.

“Gulât’a göre hasâis” ismini taşıyan ikinci bölüm (s. 67-200) iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık “Hz. Peygamber’in vücudiyetinden önceki hasâis”tir. Dört alt başlığı bulunan bu kısım, Hz. Peygamber’in yaratılıştaki peygamberlerin ilki olması, bütün peygamberlere ve ümmetlere peygamber olarak gönderilmesiyle başlamaktadır. Bu görüşte olanlardan bazılarının ismi verildikten sonra delilleri zikredilmektedir. Delil olarak kullandıkları rivayetin senedindeki illetlere dikkat çekilmiş, *Müsned*’de yer alan rivayetlerin ise onların muradını desteklemediği (s. 70-76) ifade edilmiştir. Hz. Peygamber’in Allah Teâlâ’nın nurundan yaratıldığı ve bütün vücûdiyetin de O’nun nurundan yaratıldığı ile ilgili ikinci başlık, “Hz. Peygamber’in vücûdiyetinden önceki hasâis” kısmındaki dört konu içinde en hacimli olanıdır. Bu konudaki felsefi görüşlere ve tasavvuf ehline ait şiir ve ifadelere uzunca yer verilmiştir (s. 77-104). Üçüncü olarak, Peygamberlerin, Hz. Peygamber yaratılmadan önce O’nunla tevessül ettikleri başlığında, bu görüşte olanların uydurma veya hüccet olamayacak zayıf rivayetleri yahut da sahih olmakla birlikte onların görüşlerine delil teşkil etmeyen hadisleri kullandıkları (s. 105) ifade edilmiştir. Bu görüşte olanların delillerinin tenkidinden sonra meşru tevessül ile ilgili İbn Teymiye’nin *Kâ’idetü’l-celîle fi’t-tevessül ve’l-vesîle* adlı eserinden alıntı (s. 126-127) ile konu tamamlanmıştır. Dördüncü ve son başlık “Ehl-i Kitab’ın Hz. Peygamber’in hakkı ile yardım istemesi”, burada en kısa işlenen konu olmuştur. (s. 128-132)

“Hz. Peygamber’in berzah hayatındaki hasâis” ile ilgili ikinci başlık altında (s. 133-200) sekiz konu mevcuttur. Bu başlıkta ilk olarak Hz. Peygamber’in kabrini ziyaret eden kimse için şefaatin vacip olduğu konusu işlenmiştir. Konuyla ilgili rivayetler değerlendirildikten sonra genel olarak kabir ziyaretine dair görüşlere (s. 134-144) yer verilmiştir. Hz. Peygamber’in günahları silmesi, levh-i mahfûzda ve kalplerde olanı bilmesi (s. 153-169), evliya ile musâfaha için elini kabirden çıkarması (s. 179-181), uykuda değil uyanık buldukları halde tasavvuf meşâyihine vird telkin etmesi ve zikir halkalarında bulunması (s. 193-200) gibi başlıklar burada yer alan ve imkânsızlığına dikkat çekilen konular arasında zikredilebilir.

“Cufât’a göre hasâis” başlığını taşıyan üçüncü bölüm de (s. 201-288) “Hz. Peygamber’in hâtemü’n-nebiyyîn olmasının reddi” ve “Hasâis konusunda evliyanın Hz. Peygamber’in önüne geçirilmesi” şeklinde iki ana başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık filozoflar ve Kâdiyânî hareketi çerçevesinde işlenmiştir. “İslam’a nisbet edilen filozoflara göre” adlı başlıkta müellifin felsefe ile ilgili

düşünceleri net bir şekilde anlaşılmaktadır. Farabi'nin el-*Medînetü'l-fâdila* adlı eserinden alıntı yapılarak, filozofların nübüvvet anlayışı (s. 205-210) değerlendirilmiştir. İbn Arabî'nin görüşleri ve bazı Mutasavvıfların sözlerine yer verildikten sonra çelişkileri ortaya konmuştur. (s. 210-221) “Kâdiyâniyye'ye göre” adlı ikinci başlık, (s. 222-241) hicri on dördüncü asrın başlarında Pakistan'da ortaya çıkan Kâdiyân hareketinin kısa tarihçesi ve Gulâm Ahmed'in biyografik bilgileriyle başlamaktadır. Bu kısımda, nübüvvetin son bulmadığını iddia eden bu hareketin eleştirileri yer almıştır. Zira, Pakistan'da şer'î mahkemenin Kâdiyân fırkası mensuplarının kendilerini Müslüman diye adlandırmamaları ve hak din İslam adıyla inançlarını yaymamaları yönündeki kararı ile konu sonlandırılmıştır.

“Hasâis konusunda evliyanın Hz. Peygamber'in önüne geçirilmesi” adını taşıyan ikinci konu, üç başlıktan oluşmaktadır. İlk başlık, peygamberler ile evliyanın hasâiste ortak kılınmasını (s. 244-249) içermektedir. Burada Hz. İsa gibi gökten sofra indirilmesi, Hz. Süleyman gibi kuşdilinin bilinmesi başlıkları yer almaktadır. İkinci konuda ise, evliyanın kendi memleketlerinde iken Kâbe'de namaz kılmaları (s. 250-251), su üzerinde yürüyüp, semada uçmaları (s. 253-254), müridlerine rahmete nail olmayı, günahlarının bağışlanmasını ve cennete girmeyi garanti etmeleri (s. 254-256) gibi örnekler zikredilmiştir. Bu konu da “Hz. Peygamber'in hasâsinin fevkinde durumlar” başlığını taşımaktadır. Son konu ise Hz. Peygamber'in sünnetine muhalefet eden hasâis (s. 272-288) şeklinde belirlenmiştir. Bu konunun burada ele alınamayacak kadar geniş kapsamlı olduğu ifade edilmiştir. Bazı örneklerde evliyanın 40 gün, 6 ay yemeden içmeden oruç tuttuğu, bir ay hiç uyumadan geceleri ibadet ettiği gibi aşırılıklar ele alınmıştır. Konu, peygamberlik mucizeleri- salihlerin kerametleri- şeytanın harikulâdelikleri arasındaki farkların özeti ile tamamlanmıştır. Sekiz maddelik açıklamadan sonra nihâi olarak, Hz. Peygamber'in sahih hasâsinin adl ve ilm çerçevesinde, ifrat ve tefrite kaçmadan, İslâm dininin peygamber itikadına uygun olarak tevassut ve itidal ölçüsünde açıklanması gerektiği ifade edilmiştir.

Hatime bölümünde ise (s. 289-290) araştırmanın vardığı sonuçlar, on bir maddede özetlendikten sonra, selef-i salihin anlayışına göre, Kitap ve Sünnete tabi olmanın vücûbiyeti ifade edilmiştir.

Kitabın genelinde, özellikle sahih hasâis konusunda, ilgili hadislere yer verilirken, sened tenkidi ve hadislerin delâleti ile ilgili açıklamalar, çalışmanın hadis değerlendirmelerinde dikkat çeken bir özelliğidir. Sahih hasâisin tespitinde esas aldığı kaynaklar yanında birçok akâid, tasavvuf ve felsefe kitabı ve son dönem ortaya çıkan dini hareketlerle ilgili kitapların yer aldığı, sayısı iki yüze yaklaşan bibliyografyası ile eser, çok yönlü bir çalışma olmuştur. Hasâis konusu, ülkemizde ilmi hassasiyetle üzerinde daha fazla çalışma yapılması gereken alanlardandır.

Rukiye OĞUZAY

Çanakkale Onsekiz Mart Üniv., Sosyal Bilimler Enst., Hadis, ÇANAkkALE